

Magyar Hét, Linz

A linzi magyar hét keretében a programok sokaságában és a kiállítások rengetegében, – a régészet, foto, gyermekrajz és könyv bemutatói közepette – ezen a most megnyíló tárlaton a mai magyar képzőművészet három művész képviselte: Czinke Ferenc, Kő Pál és Lóránt János. Az alkotók 1926, 1938 és 1941-es években születtek, így tehát a közép és a fiatal művészgeneráció képviselői.

Munkáik bemutatásával – természetesen – mégcsak nem is törekedhetünk arra, hogy élő képzőművészetünk keresztmetszetét adjuk. Festészetünk, szobrászatunk és grafikuművészetünk területéről nem azért választottuk őket, mert átfogóan képviselik hazánk mai képzőművészetét, (hiszen azt ma igen sokféle szemléleti és stílári törekvés jellemzi) hanem azért, mert az általuk képviselt irányzaton belül őket tehetségesnek, munkájukat eredményesnek és pályájukat a jövőben egyre tovább teljesedőnek érezzük.

E három művész egy bizonyos fokon a mai magyar képzőművészet legjellegzetesebb fejlődési irányában, – talán még annyit is mondhatunk, hogy fővonalában, – helyezkedik el, törekvéseiket az expresszív tendenciák gyűjtőfogalmával lehetne összefoglalni. Közös bennük a múlt jó hagyományainak és az új törekvéseknek sajátos ötvözete, az a szintézis, amelyben művészetünk a hazai atmoszférában feldolgozza a nagy nemzetközi áramlatokat.

Kiállítóink közül **Czinke Ferenc** grafikuművészt kell elsőként bemutatnunk. Ennek több oka is van. Őt itt üdvözölhetjük a linzi Magyar Hét alkalmából rendezett kiállításon személyesen, és ő a legidősebb hármuk között. Grafikai hangját a magyar népművészet alkotó megidézése jellemzi. Hosszú évek során szakmájának mesterei ismeretével került őszinte közelségbe a magyar népművészet, a régi nép szokásokhoz. Bonyolult módon tette magáévá a magyar népművészet epizódjait, a parasztbútorok, hímzések, csipkék, fafaragások emlékképeit, és elemeire bontva, sajátjává téve használja fel őket mondanivalójához. Mindezt őszintén cselekszi, s ezért – bár legsajátosabb hangján szól, – munkáiban mégis benne rejlik a népművészet igazsága, benne zenél a népdalok egyszerű dallama. Műveiben új értelmet, aktuális tartalmat nyernek és őszinte igazságokat fejeznek ki az ihlető részletszépségek.

A fiatal festőgeneráció expresszív törekvéseit képviseli **Lóránt János** is. Festői hagyományait a századelő nosztalgiaikkal és szenvedélyekkel telített nagy-magyar-alföldi művészet körében kell keresnünk, de kifejezési eszközeit újabb hatások alakították. Lóránt János látszólag megelégszik a hazai táj, az emberi alak minimálisra redukált formai motívumaival, halkra visszafogott színeivel, ezekkel az eszközökkel az ember és a természet drámai hangulatait tolmácsolja maradéktalanul. Kompozíciói szigorúak, tartózkodóak és szikárak; józan hegyek, fanyar háztetők, kevés örömi hegyek világa, melyben apró szépségek vannak elrejtve. De ezeknek az apró részleteknek megrendítő hatásuk van.

A fiatal szobrász nemzedéket képviselő **Kő Pál** az expresszív figurális kifejezés új lehetőségeit keresi. Stílári törekvéseiben a neonaturalizmus, sőt a pop-art hatása is, a naiv művészet groteszk vilá-

ga és a hazai folklór befolyása is felfedezhető. Fiatalságára jellemzően sokféle irányul figyelme. Sokféle anyagot használ, de az anyag adta lehetőségeket jól választja mondanivalójának precíz megfogalmazásához.

Az elmondottakból világossá válik előttünk a művészek kiválasztásának egy újabb indítóoka is. Jelenlétüket itt, Linz városában a most megnyíló Magyar Hét nemcsak tehetségük indokolja, hanem még egy másik közös jellemzőjük is: Czinke Ferenc, Lóránt János és Kő Pál művészete a hazai táj, a hazai vidék, a magyar embertípus ismerete, a magyar folklór-hagyomány és az otthoni atmoszféra nélkül nem születhetett volna meg. Műveiken keresztül mindebből ízelítőt kapnak e kiállítás látogatói is.

(dr. Vayerné Zibolen Ágnes kiállítás megnyitója)

Iványi Ödön tárlatáról

1966 őszén találkoztunk először Iványi Ödön festőművész munkásságát bemutató kiállítással itt, Salgótarjában.

Most újból a nyilvánosság elé lép szűkebb pátriájában, hogy számot adjon az azóta eltelt időszak munkásságáról kísérleteiről és eredményeiről.

Egy kiállítás mindig nagy esemény az alkotóművészek életében. A műterem intim atmoszférájából kiemelve, egymás mellé felfüggesztve a kiállítóteremben mindig másképpen hatnak a művek. Olyan értékeik – esetleg megoldatlan problémáik – tűnnek elő, amelyek addig elkerülték figyelmet, s amelyek okulással szolgálhatnak a művésznek további tevékenységére vonatkozóan.

Másik fontos tényező: hogyan hatnak a művek a közönségre? Itt nem lehet előre kiszámítani az eredményt. Sokszor érik a művészeket kellemes és kellemetlen csalódások: a látogatókban nem mindig azt a hatást váltja ki egy-egy mű, mint amilyen szándékkal létrehozta azt alkotója. Pedig nagyon lényeges, hogy művész – mű – közönség találkozzék egy-egy kiállításon. Hiszen az alkotók többsége – ide tartozik Iványi Ödön is – korának társadalmához akar szólni; saját korának valóság-élményeit kívánja saját értelmezésében, megfogalmazásában művészi tevékenységében átlényesítve közölni, alkotásaiban kifejezni.

Iványi Ödön festészetének, művészi munkájának ezt a valóság-élményt elsősorban ez a város jelenti. Salgótarján dinamikus változása, országhatárainkon túl is ismertté vált modern városképének alakulása, a megye és a város vezetőinek megértő, lelkes támogatása eleve jó közérzetet biztosít az itt élő művészeknek, segíti alkotói tevékenységüket. Nagyon fontos a látogatók, a közönség reagálása. Hiszen a művek elsősorban nekik készülnek, hozzájuk szólnak. Salgótarjában alkotóművésznek lenni nem jelenti – a szó kissé elnéző, olykor vállveregető értelmében vett – vidéki művészsors vállalását.

Elért eredményeik, a városban rendezett színvonalas, országos jellegű kiállítások sokat segítettek a helyi alkotók megismertetésében.

Iványi Ödön majd 20 éve él itt. Művészi tevékenysége, munkássága mindenkori előtt ismert, hiszen nincs olyan kollektív kiállítás, ahol ne találkoznánk egy-egy festményével, finom akvarelljével. Művészetpedagógiai tevékenységével ő is sokban hozzájárult ahhoz, hogy a városnak ilyen nagy számú művészetet szerető és értő közönsége alakult ki, akik igénylik a jó kiállításokat, érzékenyen reagálnak minden képzőművészeti eseményre, vagy egy új alkotásra, amely Salgótarjamba kerül. Iványi Ödön elkö-

telezte magát ehhez a városhoz, az itt élő emberekhez.

Milyen változásokat, új vonásokat láthatunk mostani kiállításán a korábbi, 1966. évihez képest? Tömörebb, szigorúbb fogalmazás (akár a **Régi Tarján**, vagy a **Csendet** című képet említem – ez utóbbi tulajdonképpen a művész külső és belső csendet, nyugalmat vágyó önarcképe-) vagy a zártabb képépítés, melynek legszebb példája a **Bányász-piéta** sirató asszonyainak együttese; a színek szerepének megnövekedése, mint az **Öreg falak** című festményen végig vitt színgazdagságon látni. Az akvarellek szervesen kötődnek mind témájukban, mind művészi megfogalmazásukban a festményanyaghoz.

Egy ilyen kisebb kiállítás – természetesen – nem adhat teljes képet Iványi Ödön utóbbi években bejárt művészi útjának, kísérleteinek és az eredményeinek egészéről. A mostani kiállítási anyag válogatásánál az volt a cél a művészt idézve – hogy életéletrészét, hitvallását, kitarulkozását megismerhessük. Őszinte, szerény, de ugyanakkor nagyon szigorú, magasra állított művészi mérce alapján került bemutatásra ez az anyag. Hogy Iványi Ödön gazdag, immár 30 esztendő művészi munkásságát egészében, sokoldalúságában megláthassuk, csak egy komoly retrospektív kiállítás keretében nyílhat lehetőség. Ez, a kiállításra került anyag jó adalékkal szolgál tevékenységének, művészetének közelebbi megismeréséhez.

Láng és tövis

Taar Ferenc riportdrámájának bemutatója

Taar Ferenc színpadi műve, a **Láng és tövis** – amelyet az író Salgótarján Város Tanácsának felkérésére a város-évforduló alkalmából készített – megjelent a **Palócföld** 1972. évi 4. számában. Egészen más azonban egy színpadi mű olvasmányélménye, és más a színpadi hatása, amikor a történés alakjai térben és időben érzékelhető dimenziót nyernek.

Az olvasmányélmény után ennek lehattunk részesei a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előestéjén, s a következő néhány esten a salgótarjáni József Attila Művelődési Központban. S a színpadi bemutató csak megerősítette a fentebbi tételt, azt, hogy egy drámai mű igazi élettere mindenekelőtt az a közvetítő közeg, amelybe szánták. Azért, mert a színház kollektív művészet; a drámaíró nem mondhat le a színpadról és a színészről, de még a nézőtérrel sem, mely a játék során érzelmi aktív részesevé válik a látványnak és az eseményeknek.

Ebben a formában Taar Ferenc műve is jóval több olvasmányélménynél. Azt a pluszt, melyet a színpad technikai eszköztára, a rendező és a színészek kiegészítőként adnak, hiába keresnők az írott szövegben, legfeljebb szerzői utasításokban húzódnak meg. Egyben azonban a bemutató csak méginkább megerősített bennünket, mégpedig abban, hogy a **Láng és tövis** elsősorban nem irodalmi, hanem politikai szándékú vállalkozás, s ebben bizonyára a szerző is egyetért. Sürgősen tisztázni szeretném azonban: nem mintha az irodalom és a politika nem férhetne meg közös gyékényen – ezt, úgy vélem, felesleges példák sorával bizonygatnom –, hanem mert Taar Ferenc műve esetében ez formai kivitelezésben is egészen nyilvánvaló. Az író szabálytalan riportnak, riportdrámának jelöli meg színpadi vállalkozását, márpedig a riport műfaja nemigen ad lehetőséget az események, indulati, érzelmi motivációk részletezésére, elemzésére. A szerzőnek pedig ez esetben nemigen volt más és tegyük hozzá: iobb választási lehetősége a riportáznál, hiszen egy város 50 éves történetének leaszajátosabb jellemzőit úgy kellett színpadra sűrítene, hogy abból zárt egység kerekedjék. Az írói képzelet kalandozásait alá kellett rendelnie történelmi és személyi tényezőknél, – csakis e feltételek között formálhatta nyersanyagát.

Taar Ferenc vállalta ezt, s elismeréssel mondhatjuk, hogy vállalásának becsülettel és méltó módon eleget tett. Igaz, őszinte portrét formált a városról, melyben történelmi szemléseivel és mai polgárai, azok eszmei politikai törekvései jól felismerhetők.

Lehetne vitázni az író nyelvezetéről. Némely helyütt úgy érezzük, mintha vezércikk-izű általánosságokat, szólamokat, kapnánk, mintha a szerző hátat fordítana a köteles irodalmi igényességnek? De a helyzet nem egészen ez.

Hogy mi, arra éppen ő adja a legpreánásabb választ, amikor így kérdez a színpadon egyik riportlányától: „Mondja, miért van az, hogy görcsbe rándul a kéz, ha egy színdarabban le kell írni azt, hogy forradalom... meg párt... meg kommunizmus? Miért lép-

nek működésbe a bénító reflexek? ...Jól tudom, világos! A magyarázat kéznél van. De ma?! Az ember már attól fél, hogy rásütik a stupid vonalasság, vagy a stréberség „bélyegét”! ... Pedig ki kell mondanil Ezek szent fogalmak!”

És Taar Ferenc vállalja s ki is mondja. Ha némely „esztétikus” lelkek, a „tisztá művészet” párlatának kedvelői fanyalognak is. Kimondja, mert mindenk előtt politizálni akar. Mert azért a Láng és tövis egyszersmind irodalom is, csak tessék jól ráhallgatni a színpadra, ami-

kor Furák Teréz és Hován Jóska dialógusait szövi. Mennyi megindító, üde báj, kesernyész lóra, emelkedett érzelmű emberség árad! Talán csak egyetlen mondatot ebből, amikor Hován immár elmúlt szerelmese, Teréz emléken méléz: „Azok a legszomorúbb dolgok az életben, amelyek elmúlnak, anélkül, hogy lettek volna...”

Hát ez a fogalmazási, stiláris kettőség jellemzi Taar Ferenc művét, nagyon is tudatosan, sőt céltudatosan.

A Láng és tövis bemutatója díszére vált annak a jubileumi eseményorozatnak, amelyet lezárt. Méltó az évforduléhoz, annak a városnak volt és élő polgáraihoz, akiről és akikhez szól.

A debreceni Csokonai Színház együttese is a kivételes alkalom-kívánta igényességgel szolgálta mind az író, mind az ünnepi közönséget. A szép sikerben egyenlő részesként osztozott Simor Ottó Sárosdy Rezső, Sarlay Imre, Gerbár Tibor, Novák István, Kiss László, Földessy Margit, Sárközi Zoltán, Szabó Ibo-lya, Titkos Sára, Csáky Magda, Teszári Gábor, Csikos Sándor, Sárady Zoltán, a salgótarjáni Petőfi-színházszócsoport, s nem utolsósorban Ruszt József rendező.

Taar Ferenc riportdrámája történelmi dokumentum, és egyben tanulságok összegzője is Salgótarján jelen és további történelméhez, melyről szólni majd új krónikás dolga lesz.

Barna Tibor

Szocialista irodalmak panorámája

A Helikon 1972/3-4. számáról

Megszoktuk már, hogy az egyes lapszámaira jócskán várakoztató Helikon gazdag tartalmával nyújt kárpótlást – a rendszertelen megjelenés ellenére is hűség- olvasóinak. Legutóbbi száma pedig éppenséggel úttörő jellegű és ennél fogva – óvatos jelzőhasználatlall élve is – nagy jelentőségű: arra vállalkozott, hogy tanulmányorozat formájában bemutassa az európai szocialista országok népeinek irodalmi fejlődését az utóbbi másfél évtizedben, 1956-1970 között.

A magyar irodalomtörténetírás illetve könyvkiadás határainkon túli orientációja szellemi életünk egyik karakterisztikus vonása. A „kelet-európaiság”, a „dunamentiség” mibenlétének rendszeres elemzése, a szisztematikus kapcsolat és hatástörténeti kutatás, a szomszéd népek irodalmának megismerésére való tudatos törekvés jeles összehasonlító irodalomtörténetészek, folyóiratok – elsősorban a Világirodalmi Figyelő szerepét betöltő Helikon – könyvkiadók -névéhez méltón főként az „Európa”-figye-

lemre és elismerésre készítő eredményeiben összegződik. Tanulmányok, cikkek sora jelent meg folyóiratainkban a külföldi irodalmak egy-egy korszakáról, jelenségéről, műhelyekről, alkotókról művekről, egymás után láttak napvilágot a nemzeti irodalom történetét (cseh, lengyel, román, szlovák stb.) áttekintő, összefoglaló kötetek, az irodalomtörténetet „hiteles dokumentumokban”, művekben, szemelvényekben reprezentáló úgynevezett „kistükrök” (bolgár, észt, szerb-horváth stb.) Bármelyiket nyitjuk is ki ezek közül, abban valamennyi megegyezik, hogy vagy egyáltalán nem, vagy csak igen vázlatosan foglalkozik az irodalmak felszabadulás utáni történetével, pláne az 50-es évek végi, 60-as évekbeli fejlődéssel. Ezt a hiányt enyhíti – megszüntetni ugyanis nincs módjában –, a szocialista országok irodalmáról meglévő ismereteink „fehér foltjának” egy jórészt besatírozza a Helikon kezdeményezése.

A szocialista országok – bolgár, cseh, jugoszláv, lengyel, NDK, román, szlovák –

irodalmával egy-egy tanulmány foglalkozik, míg a Szovjetunió népeinek irodalmi közül az orosz-szovjet irodalommal három (próza, líra, dráma), a többi szovjet irodalommal (belorusz, észt, grúz, litván, örmény, ukrán és az urali népek) szintén egy-egy írás. A tematikus lapszám összeállítását egy előre sejtett akadály nehezítette: „amint ez a történettudományokban általában történni szokott, az említett országokban az irodalomtörténetírás és az irodalomkritika még nem vállalkozott a legközelebbi múlt irodalmi jelenségeinek, eseményeinek, tapasztalatainak összegezésére, az irodalmi fejlődés csomópontjainak, a fejlődés irányainak, vonulatainak kitapogatóására és bemutatására”. Ezért kényszerült a Helikon arra a merész elhatározásra, hogy a kelet-közép-európai irodalmak hazai szakembereit kérje fel e nehéz és felelősségteljes munkára. Néhány irodalom esetében a felkérés sikerrel járt, más esetekben viszont az egyes országok irodalomkritikai sajtójából válogattak olyan cikkeket, amelyek ha korlátozott igényvel is, de mégiscsak valamiféle szintézist próbáltak adni a tárgyalt időszak irodalmáról.

A gondokon felülemelkedve megszületett egy olyan összeállítás, amelynek

nem kisebbek az érdemei annál, mint-hogy „a szocializmust építő európai népek irodalmi ilyen széles panorámájának bemutatását, ilyen bőszéges információkat tartalmazó összegezését eddig még nem közöltek a hazai sajtóban”. A gondosan megírt tanulmányokból, a jól kiválasztott cikkekből nemcsak azt tudjuk meg, ami sajátos a nemzeti irodalmak 1956 utáni fejlődésében, hanem az is kiderül, hogy melyek a szocialista építés törvényszerűségeiből fakadó közös vonások az egyes irodalmakban. A Köpeczi Béla bevezető „jegyzeteiben” megfogalmazott általánosító gondolatok, — hogy például az SZKP XX. kongresszusa új utakat jelölt meg a szocialista társadalom továbbfejlesztésére, új erőket, energiákat szabadított fel az irodalom terén is, új értékrendszer igénye jelentkezett valamennyi országban, megnőtt a dokumentum-, a tényirodalom szerepe, „kritika-ibb” lett az irodalom a szocialista országokban mind a múlt, mind a jelen szempontjából, az írók, kritikusok, művelődéspolitikusok mindenütt egyre nagyobb érdeklődéssel fordulnak az olvasóközönség problémájára, az irodalom és az olvasás közötti kapcsolatok tanulmányozása felé stb. — szinte visszhangoznak a résztanulmányokban s mintegy felvetik, sugallják a szocialista irodalmak fejlődéstörténeti szintézisének szükségességét.

Az olvasók számára fontos ismeretközlésen túl ebben, a szakembereket inspiráló szemléletben keresendő a Helikon kedvező hazai és nemzetközi fogadtatásra, méltánylásra jogos vállalkozásának nagy jelentősége.

Csongrády Béla

Czakó Gábor: Indulatos jelentések

Olvasmánynak is érdekes, továbbgondolkodásra pedig különösen inspiráló könyvet jelentetett meg a Magvető Könyvkiadó a Czakó Gábor írásaiból közölt válogatásokkal. A kötet írásainak nagyrésze nem ismeretlen az olvasó előtt: a sajátos műfaj elemekből épülő szociorportok országos irodalmi folyóiratokban (Kortárs, stb.) már napvilágot láttak. Publicisztikai szemlélet és hevület, a tanulmányíró elemző és kutató kedve és a szociográfus adat és tényszeretete ötvöződik valami sajátos egészé ezekben a rövidebb-hosszabb riportokban. Nyilván e különös (s ma meglehetősen divatos) műfaj az oka, hogy a témát jobbra csak felvető, de az összefüggéseket gazdagon felvillantó „jelentések” nem hagyják nyugton az olvasót.

Vitára ingerlik, utánkeresésre ösztönzik, helyenként elképesztik, hogy azonosulásra, de mindenképpen reagálásra késztessek.

Az olvasói aktivitást azonban felkelti a riportok hangvétele, s a választott módszere is. A címmel ellentétben e jelentéseket indulatos

nem a stíluseszközökkel kifejezett érzelmek, hanem a tények, az összefüggések és a következtetések teszik. Indulatokat keltenek a menetközben feltámadó gondolatok, amelyek az író szándéka szerint a felelősen érző-gondolkodó olvasóban sorjáznak. A mondanivaló súlya és a hangvétel visszafogottsága a hatás fontos eleme, amelynek ereje csak akkor halványul, amikor a racionalitás kontrollja alá vesszük a kötet egészében, vagy egyes írásaiban kirajzolódó képet. Mert Czakó írásaiban fontos kérdésekről szól, olyanokról, amelyeknek megoldása a közösség egészének gondja, amelyeknek megoldása érdekében évek óta sok-sok alkotó társadalmi energiát mozgósítunk.

A szocialista közgondolkodás mai jellemzőiről, ellentmondásairól szól akkor is, amikor az albertek emberseget nyomorító uzsoráját veszi célba, vagy az erkölcsi tudatszintet elemzi a hatalok köreiben, vagy a munkáról, annak rangjáról, a korrupción, vagy a házasságról kialakult társadalmi felfogással foglalkozik.

Az író problémaérzékenysége, valóságstisztelete, társadalmi valóságunkra tapadó figyelme a kötet legnagyobb értéke, fő érdeme. Lemaválasztása, konstruktív megközelítési módja révén a megszokás, a beletörődés ellen lép fel, azt akarva, hogy a környezetünkben nap mint nap tapasztalható kispolgári magatartásformák, nézetek ellen belenyugvás, elfásulás nélkül vegyük fel a harcot — például, vitával, tanítással és meggyőzéssel.

A közgondolkodás és magatartás környezetünkben is mindennapos problémáit idézi fel, hatáson és figyelmet keltően, úgy, hogy — noha ismerős kérdéseket, gondokat feszeget — egyetlen írását sem tehetjük félre unott kézlegyintés kíséretében.

A kötet írásai azonban nemcsak a témákra, a közgondolkodás mai állapotára irányuló továbbgondolkodásra készítetnek, kénytelenek vagyunk az írói szemlélet és módszer problémáira is felfigyelni.

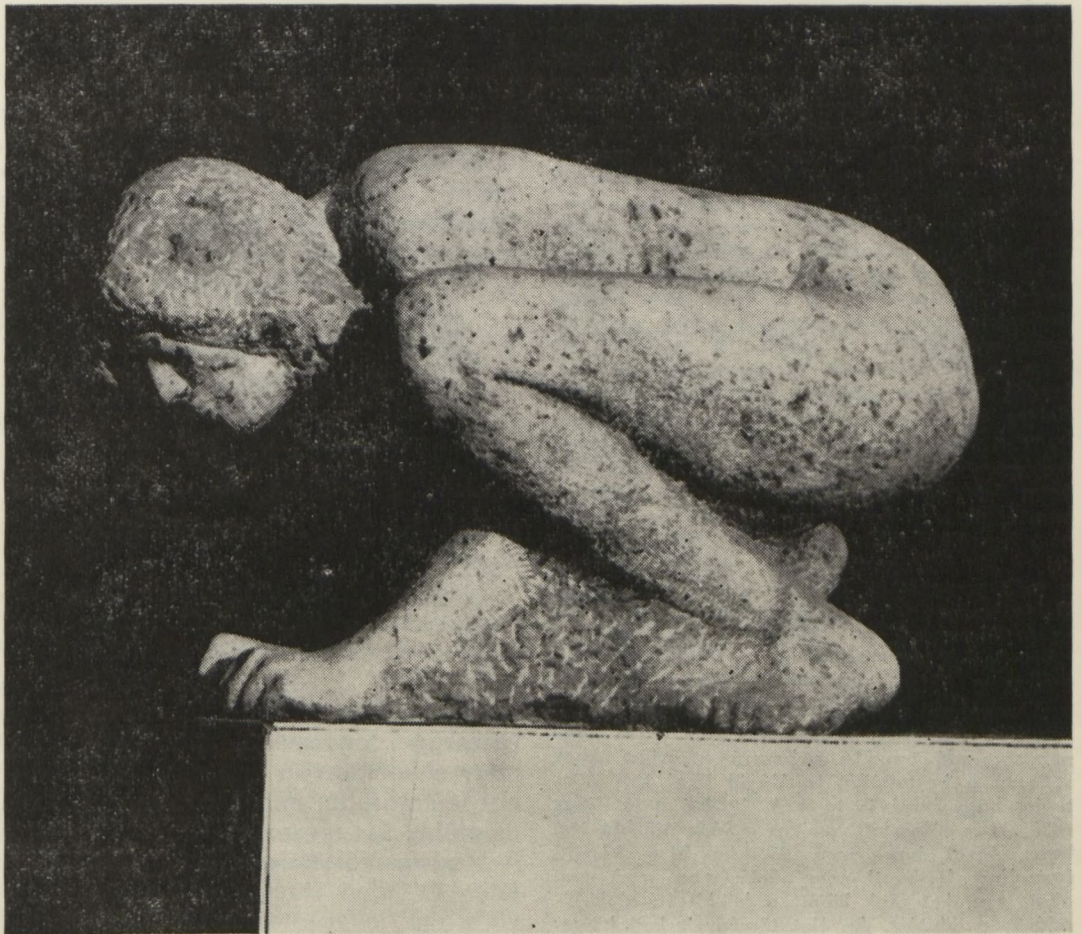
Mindenek előtt arra, hogy nagyon fontos társadalompolitikai, ideológiai kérdésekről 3–400 kérdőív alapján tényszerű véleményeket mondani kockázatos vállalkozás. Az elmúlt években gigászi

méreteket öltött divat ma már sokakat bizalmatlanná tesz a felmérések hitelessége, realitása iránt. Nem az adatok valóságában kételkedünk, hanem az eredmények tipikusságát nem tartjuk meggyőzőnek. Egyetlen példát. A Czakó által készített egyik felmérésben szerepel az az igen fontos kérdés, hogy az emberek örömmel végzik-e a munkájukat. A megkérdezettek 58%-a igennel felelt, köztük a szakmunkások 57%-a, az értelmiségiek 71%-a, a technikusok 56%-a, a tisztviselők 54%-a, a segédmunkások 29%-a, az ipari tanulók 78%-a adta ezt a feleletet. Az adatok esetlegessége szembeütő, így a levont következtetések is meglehetősen egysíkúakká váltak.

A felmérésekre, azok adataira épített elemzések és következtetések legnagyobb problémája azonban, hogy szinte minden esetben (a dolgok természetéből adódóan) statikus képet adnak, nemegyszer kuriozitásokat eredményeznek. A statikus képalkotás következtében éppen a fejlődést kiváltó, mozgató rugókat, a közösségi erőket, az életformában, igényekben végbement változásokat, a társadalmi strukturák átalakulási folyamatát, annak hatásait nem sikerül megragadni, az adatokat mágikus tisztelettel felmutató írói szemlélet éppen embert formáló társadalmi gyakorlatunkat hagyja optikáján belül.

Nem tudományos dolgozatokat vesz kezébe az olvasó, amikor Czakó Gábor könyvét kezdi olvasni. Közéleti ihletésű, felelősséggel és hittel végzett munkák termékei ezek az írások, hadüzenetek környezetünk visszáságai, gondolkodásunk torzulásai ellen. Mégis idekívánczik a méltatás végére, hogy szívesen olvastunk volna legalább egyetlen olyan írást a kötetben — éppen a realitás érdekében is — amelyből kiderül: elért eredményeink, eddigi munkánk védelmében, a megtett út közben keletkeztek ezek a hadüzenetek. Gondjainkat elkendőzni vétek, problémáinkról nem szólni felelőtlenység. Értékeinket, munkánkat a képalkotásban figyelmen kívül hagyni azonban veszélyes. Önmagunkat becsüljük vele alá, hitet, ambíciót, akaratot fekeztünk, cselekvő energiánkat kisebbíthetjük. Ez pedig Czakó Gábor szándékaival találkozik legkevésbé.

Kiss Aurél

Gera György: Terelőút

A II. világháború volt az emberiség legvéresebb, legkegyetlenebb háborúja. Nem is az áldozatok minden eddig felülmúló száma miatt, hanem éppen a fasizmus értelmetlen és ugyanakkor félelmetesen módszeres emberirtása miatt. Még olvasva, filmen, tv-ben nézve is iszonyattal tölti el a túlélőt ez a már-már irracionális barbárság. Olyan sokk, szégyen ez Európa történelmében, olyan felett nem lehet, nem szabad napirendre térni. Fel kell deríteni ennek az esztelenül-racionális szemléletnek, gépezetnek a születését, mechanizmusát, amely népe boldogulását ártatlan milliók elpusztulásához köti. Tudatosítani kell, hogy a gyűlölet, a faji elfogultság, a sovinizmus – s ennek részeként az antiszemizmus – soha semmiféle nemzeti problémát nem oldott meg, csak tragédiákat okozhat, katasztrófákba torkolthat. Ugyanakkor igaz az is, hogy semmiféle bosszú, revans nem méltó az áldozatokhoz, nem használ a túlélőknek.

Gera György regénye sugallja ezeket az igazságokat, de nem ilyen közhelyszerűen, hanem a művészi ábrázolás megjelenítő erejével. Hőse – akit kamaszként hurcoltak el a háború végén egy ausztriai koncentrációs táborba – 15 évvel később felkeresi a lágert, hogy felelevenítse a múlt emlékeit s egyszersmind le is számoljon velük. Egész családját kiirtották s ezt a sebet a másfél évtized sem tudta begyógyítani. Bizonytalanul teng-leng a világban, nem tudja, hová is tartozik. Az ártatlan, értelmetlen áldozatok emléke minduntalan a gyilkosokat idézi. Keresésükre indul, hogy megnézzé, hogyan élnek ma, hogy szembesítse őket hajdani tetteikkel. Am az idilli ausztriai táj, a szolid jómódban élő parasztok, a falu nem akar emlékezni. Amikor a regény hőse mindenáron emlékeztetni akarja őket, szegényük és haragjuk ellene fordul és megveri a nász nép, akik közé a hajdani lágert után kérdezősködve betoppan. A gyilkosok és a cinkosai nem bocsátanak meg. Roger mondja valahol Antoin-nak (a Thibault családban), hogy nem tudunk addig megbocsátani embertársainknak, míg magunknak nem bocsájítjuk meg, amit ellene vétettünk. A gyilkos lelkiismerete irgalmatlan, mert fél. Nem csupán a bosszútól. A nürnbergi perben a végtelenségig tagadtak a főbűnösök is, holott a tények és bizonyítékok tömege szólt ellenük. De nehezebbnek tűnik szembenézni tetteinkkel és vállalni azt a következményeivel együtt, mint elkövetni azokat. Ez a félelem tüntette el a lágerek nyomait is. A regény hőse már csak bozótot, elvadult gázt talál a helyén, s csak egy darab faltörmelékét tud magával vinni emlékül. A környék lakói megtagadnak minden tájékoztatást a múltra és a lágere vonatkozóan. A tudatot is benövi a fű? Nem, a gyilkosok nem felejtene, de nem hajlandók beszélni. Mindent tud viszont Schwillle doktor, aki a háború óta élete céljának tartja, hogy a hóhérokról adatokat gyűjtönsön. Félelmetes szorgalommal, szívóssággal és precizitással kutat fel minden adatot. Több ezer kartonja van, amiket az igazságszolgáltatás rendelkezésére bocsájt. Csakhogy az egyre kevésbé kíváncsi rá. Az IDŐ egyre inkább elmosza, betemeti a múlt szennyét is. A főhős – tanár egy vidéki kisvárosban –, aki a lágert helyét keresve újra átéli gyermekkorát, ifjúságát minden poklát – tehetetlen fájdalmában kívánná a bosszút. Amikor a hideg gyűlölettel találkozik Schwillle archívumában rádöbben, hogy a bosszú újabb vérontást szülne. A múltat már nem lehet megemlékezésként tenni s a bosszú a gyilkosokhoz zülleszt a bosszúállót is. Végül is el kell döntenie, hogy hová is tartozik. Itt érti meg, hogy már akkor választott, amikor a lágertől ide jött haza. Azzal, hogy nem állította ki a képeit, (raizolat, festeget) nem nőült meg, mert nem akart gyereket csak kibújt a felelősség alól. elodázta a döntést. Az élet törvényeit kell követ-

nie, a folytonosságát, a humánmet. Nem tagadhatja le a lágert, – kollégái előtt eddig elhallgatta – de Schwillle fanatizmusát se követheti. Apja emlékébe kapaszkodik, aki mérték tartásra és tartalmas humanizmusra tanította, aki irtózott a szélsőségtől és az elfogultságtól.

Érett, jól komponált regény Gera György könyve. A tulajdonképpeni cselekmény néhány nap alatt játszódik, ám az idősíkok váltásával, az emlékezés-technika frappáns alkalmazásával egy teljes életutat tud bemutatni. A dokumentumok, idézetek a magyar történelemből, a német fasizmus történetéből távolat, történelmi miliőt is adnak a regény cselekményének. Sempurn Nagy utazása, Az ájulás-ával szemben az áldozatot rajzolta meg, aki elszenvetted a történelmet és csak hosszas érlelődés, a lágert nyomainak keresése után döbben rá, hogy cselekednie kell, vállalnia önmagát. Ezt a helyes cselekvést azonban itt és most kell megtalálnia. (Magvető Könyvkiadó, Bp. 1972.)

Horpácsi Sándor

Szakmabelieknek és laikusoknak

Mielőtt rátérnénk az „Ember és látvány városépítészetünkben” c. könyv ismertetésére, igyekezve feltárni mindazt, amit fontosnak, kiemelni valóknak tartunk, először a városépítészet fogalmának – mint bevezető alapfogalomnak megvilágítására –, a szerzőtől „kölszöszünk” egy pontos megfogalmazást. – „A városépítészet olyan műfaj, a város olyan műalkotás, amelynek megalkotása a gyakorlati életet szolgálja, de amelynek a mindennapos élet, a fejlődés maga is az egyik közvetlen alapítója.” – Ez az idézet a három részre komponált mű I. része bevezető fejezetének alapfogaloma. A három rész megosztását kissé önkényesen úgy írhatjuk fel, hogy – A–B–Á. Az I. és III. rész konkrét problémákkal, a középső inkább általános érvényű elméleti kérdésekkel foglalkozik. Ezt a megállapításunkat fejezik ki a részcímek, amelyek így szólnak:

I. „Városkép, városépítészet, városközpont.”

II. „Általános városépítészeti kérdések.”

III. „Történelmi városaink és központjaik különleges kérdései.”

Az I. részben a szerző rendkívül sokoldalúan tárja fel, tudatosítja bennünk a városkép fogalmát, a külső és belső városkép hatását, a várossziluet jelentőségét.

Megismerjük a városszerkezet és városkompozíció közötti különbséget, azt, hogy a városszerkezet funkcionális lényegű, viszont a városkompozíció elsősorban esztétikai-vizuális jelentőségű; és készséggel fogadjuk el azt megállapítást, hogy a kompozíció esztétikai értéke annál jelentősebb, minél inkább egybeesik az előbbi két tényező.

A Magyar Városkép c. fejezetéből részletes és igen érzékletes képet kapunk városaink jellegzetességeiről, sajátossá-

gairól, összehasonlítva más európai városok, települések jellemző tulajdonságaival. Granasztói Pál ezeket a jellemvonásokat a következőképpen rögzíti más hasonló értékű megállapításával együtt. „Városaink laza, talusias, vagy egyéb kertes beépítésű házakkal fokozatosan olvadnak a tájba” – vagy „Városaink a terephez idomulnak.” – és „A középületek csoportja határozottabban emelkedik ki – mint általában az európai városokban”. – A magyar városkép meghatározott elemének tekinti az épületek és tetszerkezetek formáját, arányát, épületeink puritán, díszítetlen, hivalkodás mentesen színezett homlokzatait, de mind ezeken túlmenően nagyon jelentősnek tartja városaink belső növényzetét és azt, hogy a táj és város között majdnem kivétel nélkül rendkívül harmonikus illeszkedés van. Ezután szemléletes képet nyújt a modern városképről, összehasonlítva a „Nőt” és „Egyidejűséget kifejező” városképekkel, párhuzamba állítva azonosságait a továbbfejlesztettség és ellentéteiket az újszerűség megidézésével. A modern városkép jellemzője – írja – a „Tágulás” – „Tisztulás,” a több dimenziós állandóan érezhető arány és méretnövekedés. Ugyanakkor sokakkal egyetértően hiányolja a modern városképből, a régi városképekben átélt városképi effektusokat, az intimitást, a védettség érzetét. Éppen ez a megállapítása vezet a történelmi városközpontjaink c. fejezethez, amiben kifejti, hogy – „a történelmi városközpontok megtartása, ésszerű fejlesztése lehet a helyes út.” – mert a történelmi városközpontokban nagy szellemi, eszmei értékek akkumulálódtak, jelentőségük, az emberekre gyakorolt hatásuk nagy és az emberek természetesen vonzódnak ezekhez. De felhívja figyelmünket arra, hogy ne tekintsük őket rezervátumoknak, értékeik megtartása mellett fejlesszük, bővítsük, körültekintően úgy, hogy ma magunknak is „értékeset” tegyünk hozzájuk.

A II. rész általánosabb érvényű megállapításai közül igen fontosnak tartjuk többek között azt, hogy a városok múltja feltérképezhető hatásuk a fejlesztésre vonatkozóan egyértelműen értékelhető, ugyanakkor a hosszabb távlatra meghatározó tervezés hibás szemlélet eredménye, tekintettel a jövőre, az állandóan gyorsuló fejlődésre, amit hosszú távon előre látni lehetetlen. Mindig a kor követelményei a közeljövő belátható és elérhető valósága legyen irányítója városfejlesztő, átépítő tevékenységünknek. A szerző arra biztat – „merészek, újítók ott legyünk, egyben terveinkhez is ragaszkodók, ahol a környezetet is belátható időn belül átalakíthatjuk.” – A továbbiakban a városokról kialakult tudatról – a városok esztétikai értékének tudatformáló erejéről, a közösség városformáló és a város közösségformáló kölcsönhatásáról nyújt tájékoztatást.

Azt írja, – „A városépítészet rendje, mint

esztétikai érték, a létrehozó társadalom rendjének kifejezése” – ezzel kapcsolatban elemzi a közösség városalakító tevéleges részvételének fontosságát, és kiemeli, hogy a helyi közösségi szándékok, elhatározások, szervező munka érvényre jutásának éppen városunk, Salgótarján nyújtja a legjobb példát az utóbbi időben. Leszögezi, hogy a városépítés, – „Közösségi alkotás” – és ennek a gyakorlati megvalósítására szocialista viszonyaink között minden feltétel adott.

A könyv III. részében részletesen foglalkozik a történeti városközpontok fejlesztésének, átépítésének szerteágazó problematikájával. Nem ért egyet azzal, hogy új városközpontok létesüljenek, új helyen a történeti városainkban, az előzőekben kifejtett indokaink alapján, inkább a központokban lévő történeti értékű, alkotás értékű építményeink gondos felülvizsgálatát, értékmeghatározását, s ha kell, akár az óvatos ésszerű szanalását tartja követendőnek a történeti városközpontok helyének megóvása érdekében, azért, hogy azok képesek legyenek alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez. Újra hangsúlyozza, a történeti városközpontok jelentőségét és azt kívánja, hogy „A városközpontok újjá alakítását ne a távlati fejlesztés végére halasszuk, hanem – legalábbis megkezdésüket – hozzuk minél előbbre”. Itt és ezért hozza fel példának újjól városunk, Salgótarján városközpontjának újjáépítését, megjegyezve, hogy ebben az esetben ugyan nem történeti városközpont újjáépítéséről van szó, mégis, jobb példa híján az itt történeteket ajánlja követendőnek.

Granasztói Pál könyve jelentőségét mindezekén túl többek között abban látjuk, hogy jó időben, a rossz példák nélküli időben szól közösséghez, alkotókhöz, segít felmérni jövőbeni tevékenységünk súlyát, kihatását, és ösztönöz a jó munkára.

Szatmári Béla

Két múzeumi kiadványról

A tavalyi és az idei két nagy irodalmi évforduló, Mikszáth és Madách emlékének felidézése dicséretes kezdeményezésre indította a Nógrád megyei Múzeumok Igazgatóságát. A korábbi múzeumi füzetek továbbfejlesztéseként ugyanis **Nógrád megyei múzeumi közlemények** sorozatcím alatt tanulmányköteteket bocsátott közre a megye két nagy szülöttje tiszteletére. (A régi sorozat folytatását érzékeltetve azzal, hogy a köteteknek a 18. és 19. sorszámot adták).

A Mikszáth-emlékkötet színvonalának emelésére sikerült megnyerniök az országos szakértő gárda két neves tagjának a közreműködését is: **BISZTRAY GYULA** a Mikszáth-művekben fellelhető rendkívül gazdag szellemi néprajzi adalékokról ad hírt és ezzel is igazolja, hogy a palócok nagy írója mennyire ismerté népe gondolkodásmódját, lelki világát; **KOZOCSA SÁNDOR** viszont újabban előkerült Mikszáth-levelek publi-

kálásával egészíti ki az írói életrajzot. Rajtuk kívül természetesen a megyében tevékenykedő kutatók is tudtak újat nyújtani: **KISS AURÉL** a Mikszáth-művek dzsentri-ábrázolásának kérdéseire szól hozzá elsősorban stilisztikai szempontból, kimutatva, hogy a realizmus és romantika kettsége a dzsentri és polgár viszonyának és megjelenítésének problémájaként jelentkezik elsősorban az utolsó nagy regényben, a Noszty fiú esetében; **SZABÓ BÉLA** a regények és elbeszélések társadalmi-politikai háttérének, mondanivalójuk valóságmagvának megvilágítását segíti elő a korabeli Nógrád megye társadalmi, gazdasági viszonyainak felvázolásával. Jól egészíti ki ezt a tanulmányt az a néhány eredeti levéltári dokumentum, amely az 1870-es évek korrupció és botrányokban bővelkedő megyei közéletét mutatja be. Érdekes kérdést feszeget **ERDŐS ISTVÁN** felmérése: hogyan él ma a nagy író emléke egy-

kori falujában, Mohorán; **LEBLANC ZSOLTNÉ** és **BALÁZS LÁSZLÓ** pedig jó összeállítást ad a Mikszáth-hagyományok ápolásáról, illetve az évfordulóval kapcsolatos ismeretterjesztő tevékenységről.

Hasonló célkitűzésekkel jött létre a második, a Madách emlékének szentelt tanulmánykötet is. Ennél ugyan már kevésbé sikerült a szerzőgárda kiszélesítése, hiszen megyén kívüli kutatót csak egyet találhatunk a kötet szerzői között és a többiek, a megyebeliek is szinte teljesen azonosak a Mikszáth-kötet szerzőivel. Ez a körülmény természetesen mit sem von le a tanulmányok értékéből, csupán elgondolkoztatja az olvasót azon, vajon nincs-e a megyében más, több, irodalmat, történelmet kedvelő és értő ember, akinek munkásságára ilyen és hasonló kiadványokban, de a folyóiratokban és sajtóban is számítani lehet. A kötet előszava, midőn arról szól, hogy a múzeumi

szervezet a későbbiekben is folytatni kívánja a Madách-hagyományok ápolását, legyen egyúttal felhívás is, mely megmozgatja a szunnyadó erőt és aktivitásra serkenti a szellemi tartalékokat.

A kötet tanulmányai három témakörbe csoportosíthatók. Ezek közül az elsőt, a Madách-életrajz kiegészítését szolgálja kitűnően SZABÓ BÉLÁNÁK a legújabb kutatásokban és eddig még nem ismert dokumentumokon alapuló tanulmánya, amely a korábbiakban elterjedt Madách-képet módosítva kimutatja a nagy írónak a szabadságharc idején kifejtett aktív tevékenységét; részben ezt támasztja alá, részben más vonatkozásokban egészíti ki az életrajzot LEBLANCZ ZSOLTNÉ dokumentumválogatása, melyben az utóbbi évek levéltári feldolgozó munkája során előkerült Madách-dokumentumokat teszi közzé, melyek – ha önmagukban nem is túl jelentősek, de összességükben mégis sokat mondanak s egyben jól kapcsolódnak az 1964-ben (éppen a múzeumi füzetek 9. darabjaként) megjelent Krikszán-féle dokumentumösszeállításához.

A másik témakör Madách írói arculatának, illetve munkásságának egy-egy oldalára rávilágító tanulmányokat tartalmaz. A Nógrád megyei Madách-kutatás egyik leserényebb budapesti művelőjének, KERÉNYI FERENC irodalomtörténésznek a tanulmánya Madách világnézetének néhány kérdéséről szólva elmondja, hogy szemben azokkal a nézetekkel, melyek szerint Madáchnak határozott világnézete nem volt, csak különböző eszmeáramlatok ötvöződtek benne össze, igenis jól érződik felfogásában kora haladó gondolkodóinak, Feuerbachnak és hasonlóknak szemlélete (függetlenül attól, hogy a Traediában bibliai forrásból indul ki), természetesen nem úgy, mint az ellentétes hatások erőszakos egymásbaforrasztása, hanem mint egy vívódó ember évek során át megharcolt, alakuló, de dolgokról a lehetőségek korlátain belül minél világosabb képet adó világnézete.

KISS AURÉL a lírikus Madáchról ír, megállapítva, hogy a versek nem egy lírikus egyéniség reflexiói, hanem a filozófus költő önkifejezési kísérletei, melyek, ha a Tragédia árnyékában szerényebb helyet is foglalnak el, önálló értékük miatt mégis csak figyelmet, tiszteletet parancsoló alkotások. ERDŐS ISTVÁN a sokáig elfeledett és napjainkban reneszánszát élő Madách-dráma, a Mózes kapcsán elmondja, hogy a szerző a nagy történelmi sorsfordulók heroikus méretű vezéregéniségeinek szükségességéről szól a műben (félreérthetetlenül utalva ezzel Kossuthra), arról, hogy bár a vezér elbukott, a nép a győzelem hitével folytatja a harcot.

Végül a harmadik témakör, a Madách-hagyományok továbbélése jelenik meg a – meglepő módon a kötet elejére helyezett, egyébként azonban kitűnő – összefoglalásában, melyben MOLNÁR PÁL fejti ki a milléneumi évek hangzatos, semmitmondó frázisokkal teli Madách kultuszától a napjaink tartalmas, a társadalom széles rétegeit sokoldalúan megmozgató, történetileg megalapozott Madách-kultuszának kifejlődéséig megtett út főbb állomásait, részletesen ismertetve, hogy miként is állunk ma Nógrád megyében a nagy írónk hagyományainak ápolásával.

A két kötet nyomdai kivitelezése jó, különösen a Madách-kötetről lehet ezt elmondani. A különben gondos szerkesztés talán olyan kisebb észrevételeket is megelőzhetett volna, mint az pl. hogy tulajdonképpen egyik kötetnek sincs címe, valamint, hogy – főként a Madách-kötetnél – a képanyag válogatása és összeállítása kissé ötletszerű. Mindenesetre a kötetek témájuknál és feldolgozásuk igényességénél fogva nyereségei lehetnek a hazai irodalomtörténetírásunknak, ha az eddiginél szervezettebb és céltudatosabb terjesztéssel próbálná a múzeumi igazgatóság azokat az országos érdeklődés homlokterébe állítani. Nem valószínű, hogy félni kellene a szerénytelenség és a kellő önkritika hiányának vádjától és így megfosztani az ország határain belül, de kívül is élő érdeklődőket attól, hogy tudomást szerezhessenek a két kladványról és amennyiben igénylik, a jelenleginél könnyebben hozzá is juthassanak.

Schneider Miklós

A dramatizált történelem

Vannak történelmi alakjaink, akiknek korai és tragikus halálába még évszázadok múltán sem tud belenyugodni a nemzet emlékezete. Alakjuk köré legendákat sző a kegyelet, ezeket kiszinezi, dramatizálja. Feltehetően minden nép történetében így van ez, a mi történelmünkben azonban oly sok a vesztett háború, levert forradalom, hogy az emlékezet belesajdul. Ezzel vagy más, szubjektív, lélektani okokkal magyarázható, hogy mi mindig külső okokat keresünk a kudarcok, veszteségek magyarázatára? A török azért foglalta el és uralta oly sokáig az országot, mert nem segítettek sőt elgáncsoltak minket a Habsburgok; 1848–49-ben azért buktunk el, mert túlerővel jöttek a cári csapatok stb stb. Aki olvasott Jókai-regényeket tudja miről beszélünk.

A nemzet önismeretének egyfajta hiányáról van szó, arról a szinte menekülésszerű önfelmentésről, mindent – magyarázni – akarásról, amely képes letagadni, megszépíteni és a tényeket, csak hogy ne kelljen önvizsgálatot tartani. Mert valóban volt külső támadás is, – sok – túlerő is, de IV. Béla hiába szólt, jajdult, hogy ki azt az ősi kardot, Mátyás örökségét mi magyarok (uraink) prédálták el szinte versengve, tobzódva. Mindez pedig Őrsi TV-játéka nyomán lett újból téma. Megölték Zrínyi Miklóst vagy tényleg baleset történt? A vita évszázadok óta tart. Hiába a derék, szavahihető Bethlen Miklós tragikusan szép beszámolója (önéletrajzában) az esetről, hiába a korabeli dokumentumok: levelek, követi beszámolók, diplomáciai iratok. Nem akarunk hinni a tényeknek. Nem, ez a kiváló férfi, költő, hadvezér, politikai hadvezér, kardforgató férfi, ügyes vadász – nem, ő nem halhatott meg ilyen ostobán, ilyen végzettszerűen – mondogatjuk. Ilyen baleset nincs, itt az ármány dolgozott, a politikai ellenfelek, a szerelmi vetélytárs! (Nádasdy) keze, akiknek útjában állt valamilyen ok miatt. S mi a derekak, bátrak, becsületesek védtelenek vagyunk az ilyen ármánnyal szemben. Ezért volt hasznos a TV Műhely 3. adása, ahol is hivatott szak-

emberek beszélgettek a műsorvezető Szakály Ferencsel erről a témáról is. Nagyon rokonszenves embernek tartja Zrínyi Miklóst Klaniczay Tibor, Perjés Géza, Péter Katalin is. Ügyes volt ez a kérdés a vita végén. Am az, hogy a tudós miként vélekedik kutatása tárgyáról, nem befolyásolja a tények objektív feltárásában. Perjés Géza, a hadtörténész szemével elemezte Zrínyi pályáját. Kora egyik legnagyobb hadvezére volt, aki két megyéni területre volt visszaszorítva, nem bontakoztathatta ki stratégiai zsenialitását. Montecuccoli szerencsésebb volt. Am ezért gyűlölni Montecuccolit?

Zrínyi gyűlölhette – vetélytársa volt. Az utókornak azonban tudnia kell, mérlegelnie kell a korabeli európai erőviszonyokat is, amelyben a Habsburg uralkodó is csak egy sakkfigura, aki nem úgy lép, ahogy akar. Determinálja Franciaország, XIV. Lajos, a török, és természetesen a magyarországi politikai helyzet is. Elhangzott a vitában is, hogy egy politikus, egy történelmi kort nem lehet etikusán megítélni. Illetve lehet, de annak semmi haszna, Zrínyi nagyságából semmit se von le, ha figyelembe vesszük, hogy valószínűleg mekkora mozgásterülete volt. Erkölcsi, emberi nagysága éppen abban van, hogy mérlegelte is az adott magyarországi és európai helyzetet, volt esze, ereje, bátorsága, hogy építő módon beleszóljon, változtatni akarjon rajta. Nem drukker volt és nem kibic. De a történelmet mi már nem csinálhatjuk helyette, halála okát sem változtathatjuk meg! Klaniczay professzor higgadtan bölcs magyarázatából tudjuk meg a legendatermés okát. Az induló kuruc mozgalomnak szüksége volt a mártír Zrínyi alakjára, hogy erkölcsi tőkét és morális alapot kovácsoljon belőle a laboncok ellen. Az adott történelmi pillanatban ez indokolt is lehetett. De valóban megérti Zrínyi nagyságát, a szellemét, aki a halállal manipulál? (a szónak abban az értelmében, ahogy Csoóri Sándor fejti meg a 10-es Tiszatájban írt cikkében, azaz mást mond, mint ami van?)

Mit mond József Attila? Bizony be kell „vállanunk” a történelmünket, mert aki a történelmet jól tudja, a jelent csinálja jól. S ez sem könnyű dolog. Van mit tanulni Zrínyitől: szívósságot, töretlen, lobogó hitet, racionális számítást, ha kell, leleményességet. Perjés Géza hívta fel a figyelmet arra, hogy Zrínyi kitűnő gazdasági szervező is volt! gályái, gulyái jövedelmét – a haza, a köz hasznára –, de gyarapította. Érdekes, hogy erről még a történelemtudomány is keveset tud. Miért? Mert erről nem lehet olyan párosszal beszélni? Nem itt buktak el legszébb harcaink, hogy nem volt elég ló, fegyver, ruha, élelem? Zrínyi katonáinak volt. Élesszük ennek a Zrínyinek az emléket is a kard és tollforgatóé mellett! Nem is vesztett csatát...

H. S.